

มิลินทปัญหา

วรรคที่หนึ่ง

๑. นามปัญหา ๑

ลำดับนั้น พระเจ้ามิลินท์ เสด็จเข้าไปใกล้พระนาคเสนเถระเจ้าแล้ว ทรง
ทำพระราชปฏิสันถารกับพระเถระเจ้า ด้วยพระวจาปราศรัยควรเป็นที่ตั้งแห่ง
ความยินดี และควรเป็นที่ให้ระลึก
อยู่ในใจเสร็จแล้ว เสด็จประทับส่วนข้างหนึ่ง. แม้พระเถระเจ้าก็ทำปฏิสันถาร
ด้วยวจาปราศรัย อันเป็นเครื่องทำพระหฤทัยของพระเจ้ามิลินท์ ให้ยินดีเหมือนกัน.

ครั้นแล้ว พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามพระเถระเจ้าว่า "ชนทั้งหลายเขารู้จัก
พระผู้เป็นเจ้าของอย่างไร, พระผู้เป็นเจ้าของมีนามว่าอย่างไร."

พระเถระเจ้าทูลตอบว่า "ชนทั้งหลายเขารู้จักอาตมภาพว่า 'นาคเสน,'
ถึงเพื่อนสหพหุมจารีทั้งหลาย ก็เรียกอาตมภาพว่า 'นาคเสน,' แต่โยมตั้งชื่อว่า 'นาคเสน' บ้าง
ว่า 'สุรเสน' บ้าง ว่า 'วีรเสน' บ้าง ว่า 'สีหเสน' บ้าง, ก็แต่คำว่า 'นาคเสน' นี้ เป็นแต่เพียงชื่อที่นับกัน
ที่รู้จักกัน ที่ตั้งกัน ที่เรียกกัน เท่านั้น, ไม่มีตัวบุคคลที่จะค้นหาได้ในชื่อนั้น."

ขณะนั้น พระเจ้ามิลินท์ตรัสประกาศว่า "ขอพวกโยนกอมาตย์
ห้าร้อย และภิกษุสงฆ์แปดหมื่น จงฟังคำข้าพเจ้า, พระนาคเสนองค์นี้ กล่าวว่ "ไม่มีตัวบุคคลที่จะ
ค้นหาได้ในชื่อนั้น," ควรจะชอบใจคำนั้นได้ละหรือ." แล้วจึงตรัสถามพระนาคเสนว่า "ถ้าไม่มีตัว
บุคคลที่จะค้นหาได้, ใครเล่าถวายจตุปัจจัย คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช แก่พระผู้
เป็นเจ้าของ, ใครฉัน

จตุปัจจัยนั้น, ใครรักษาศีล, ใครเจริญภาวนา, ใครทำมรรคผลนิพพานให้แจ้ง.

ใครฆ่าสัตว์มีชีวิต, ใครถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แล้ว, ใครประพฤตินอกในกามทั้งหลาย, ใครพูด
เท็จ, ใครดื่มน้ำเมา, ใครทำอนันตริยกรรมห้าอย่าง; เหตุฉะนั้น ไม่มีกุศล, ไม่มีอกุศล, ไม่มีผู้ทำเองก็ดี ผู้ใช้
ให้ทำก็ดี ซึ่งกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล, ไม่มีผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วแล้วนะชิ, ถ้าผู้ใดฆ่าพระผู้
เป็นเจ้าของตาย ไม่เป็นปาณาติบาตแก่ผู้นั้นนะชิ, อนึ่ง อาจารย์ก็ดี อุปัชฌาย์ก็ดี อุปสมบทก็ดี ของพระผู้
เป็น

เจ้าก็ไม่มีนะชิ; พระผู้เป็นเจ้าของกล่าวว่า "เพื่อนสหพหุมจารีทั้งหลายเรียกอาตม

ภาพว่า 'นาคเสน' ดังนี้, อะไรชื่อว่า นาคเสนในค่านั้น, ผมหรือ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ชื่อว่านาคเสน."

เมื่อพระเถระเจ้าทูลว่า "มิใช่." จึงตรัสไล่ต่อ ๆ ไปจนตลอดอาการ
สามสิบสองโดยลำดับว่า "ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด
ไต ปอด ไล่ สายรัดไล่ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี มวก หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย
น้ำมูก ไขข้อ มูตร มันในสมอง แต่ละอย่าง ๆ ว่าเป็นนาคเสนหรือ ?"

พระเถระเจ้าก็ทูลตอบว่า "มิใช่."

จึงตรัสได้ว่า "เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่
ละอย่าง ๆ ว่าเป็นนาคเสนหรือ ?"

พระเถระเจ้าก็ทูลตอบว่า "มิใช่."

จึงตรัสได้ว่า "รวมทั้งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณหรือชื่อว่า
นาคเสน, หรือนาคเสน จะมีนอกจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ."

พระเถระเจ้าก็ทูลตอบว่า "มิใช่ ๆ ทุกข้อ." เมื่อเป็นที่ฉะนี้แล้ว จึงตรัสเย้ย
ว่า "ข้าพเจ้าถามพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าไป ก็ไม่พบว่าอะไรเป็นนาคเสน, หรือเสียงเท่านั้นแหละเป็นนาคเสน,
หรืออะไรเป็นนาคเสนในค่านั้น, พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าพูดมุสาวาทเหลวไหล, ไม่มีนาคเสนสักหน่อย."

เมื่อพระเถระเจ้าจะถวายเป็นวิสาขบูชาแก้ปัญหานั้น จึงทูลบรรยายเป็น
ปราชัย เพื่ออ้อนมาของให้พระเจ้ามิลินท์ ตรัสตอบให้ได้ที อย่างนี้ก่อนว่า "พระองค์เป็น
พระมหากษัตริย์เจริญในความสุข ล่วงส่วนแห่งสามัญชน, พระองค์เสด็จมาถึงกำลังเที่ยง พื้นแผ่นดิน
กำลังร้อนจัด ทราบตามทางก็กำลังร้อนจัด ถ้าทรงเหยียบก้อนกรวดกระเบื้องและทรายที่กำลังร้อนจัด
เสด็จพระราชดำเนินมา

ด้วยพระบาทแล้ว พระบาทคงจะพอง, พระกายคงจะลำบาก, พระหฤทัยคง
จะเหนียวอ่อน, พระกายวิญญาณที่กอบปรี่ด้วยทุกข์คงจะเกิดขึ้นเป็นแน่, พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน
มาด้วยพระบาท หรือด้วยราชพาหนะ ?"

พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่ได้เดินมา, ข้าพเจ้ามาด้วยรถ."

พระเถระเจ้าได้ที่จึงทูลว่า "ถ้าพระองค์เสด็จพระราชดำเนินมาด้วยรถ,
ขอจงตรัสบอกแก่อาตมภาพว่า อะไรเป็นรถ งอนหรือเป็นรถ."

พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่า "มิใช่."

พระเถระเจ้าจึงทูลถามต่อไปอีกว่า "เพลลา ล้อ เรือ คัน แอก สายขับ
แล้ แต่ละอย่าง ๆ ว่าเป็นรถหรือ ?"

พระเจ้ามิลินท์ก็ตรัสตอบว่า "มิใช่."

พระเถระเจ้าทูลถามว่า "หรือสัมภาระเหล่านั้นทั้งหมดเป็นรถ, หรือว่ารถ
นั้นสิ่งอื่นนอกจากสัมภาระเหล่านั้น ?"

พระเจ้ามิลินท์ก็ตรัสว่า "มิใช่."

พระเถระเจ้าจึงทูลเป็นคำเย้ยว่า "อาตมภาพทูลถามพระองค์ไปก็ไม่พบ
ว่า อะไรเป็นรถ, หรือเสียงเท่านั้นแหละเป็นรถ, หรืออะไรเป็นรถในคำนั้น, พระองค์ตรัสสมุสาวาท
เหลวไหล, ไม่มีรถสักหน้อย พระองค์เป็นถึงยอดพระเจ้าแผ่นดินทั่วพื้นชมพูทวีป, พระองค์ทรงกลัวใคร
จึงต้องตรัสสมุสาเช่นนี้ ขอโยนกามาตย์ห้าร้อย กับภิกษุสงฆ์แปดหมื่น จงฟังคำข้าพเจ้า, พระเจ้ามิลิน
ท์พระองค์นี้ตรัสว่า 'พระองค์เสด็จมาด้วยรถ.' ข้าพเจ้าทูลให้ทรงแสดงว่า อะไรเป็นรถ ก็ทรงแสดงให้
ปรากฏไม่ได้, ควรจะชอบใจคำที่ตรัสนั้นได้ละหรือ ?"-

เมื่อพระเถระเจ้ากล่าวฉะนี้แล้ว โยนกามาตย์ห้าร้อย ได้ถวายสาธุการ
แก่พระเถระเจ้าแล้ว ทูลพระเจ้ามิลินท์ว่า "บัดนี้ถ้าพระองค์สามารถ ก็ตรัสแก้ปัญหานี้เถิด."

พระเจ้ามิลินท์ จึงตรัสกับพระเถระเจ้าว่า "ข้าพเจ้าไม่ได้พูดมุสา, อาตม
ทั้งงอน ทั้งเพล่า ทั้งล้อ ทั้งเรื่อน ทั้งคัน เข้าด้วยกัน จึงได้ชื่อว่ารถ."

พระเถระเจ้าจึงตอบว่า "พระองค์ทรงรู้จักรถถูกแล้ว ช้อนฉันใด; อาตม
ทั้งผม ทั้งขน จนถึงมันในสมอง อาตมทั้งรูป ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ จึงมีชื่อของอา
ตมภาพว่า นาคเสนฉันนั้น. ก็แต่ที่ว่าโดยปรมาตมแล้ว ไม่มีตัวบุคคลที่จะคันได้ในชื่อนั้น. แม้คำนี้ นางวชิ
ราภิกษุณี ได้

ภาษิต ณ ที่เฉพาะพระพักตร์แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า 'เหมือนอย่างว่า
เพราะอาตมของคี่ที่เป็นสัมภาระ จึงมีศัพท์กล่าวว่า 'รถ' ดังนี้ ฉนั้นใด, เมื่อขันธทั้งหลายมีอยู่ ก็มีคำสมมติ
ว่า 'สัตว์' เหมือนกัน ฉนั้นนั้น." เมื่อพระเถระเจ้าถวายวิสาขาคความกล่าวแก้ปัญหานี้แล้ว, พระเจ้ามิลิน
ท์ ทรงอนุโมทนาว่า "ชื่อที่พระผู้เป็นเจ้าของวิสาขานี้เป็นอันอัศจรรย์ น่าประหลาดจริง, พระผู้เป็น
เจ้าวิสาขานี้ปัญหาวิจิตรยิ่งนัก, ถ้าพระพุทธรูปเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ คงจะประทานสาธุการเป็นแน่, พระ
ผู้เป็นเจ้ากล่าวแก้ปัญหาวิจิตรยิ่งนัก ดีแท้ชอบแท้."